

INSTRUMENTI EKONOMSKE POLITIKE ZA SUZBIJANJE NELOJALNE KONKURENCIJE NA TRŽIŠTU

INSTRUMENTS OF ECONOMIC POLICY FOR DECREASMENT OF INLOYAL COMPETITION ON THE MARKET

Semiha Repak
Mustafa Džonlagić

SAŽETAK

Današnji svijet karakterišu univerzalne dinamične promjene i masovno bombardovanje informacijama. Transformacije društva, ekonomije, načina rada i svakodnevnog života posljednjih godina sve više poprimaju epitet dramatičnosti. Usljed takvih promjena okruženja, postaje sve teže upravljati savremenim procesima na tržištu, jer je nelojalna konkurencija toliko prisutna, da poprima zabrinjavajuće razmjere.

Vitalni resurs našeg doba, ljudski mozak, je u našim rukama. Znanje zamjenjuje zemlju, radnu snagu i fizički kapital kao najvažniji faktor proizvodnje. Sve je veće interesovanje za ostvarenje profita iz poslovanja - pri čemu se objedinjuje ukupan duhovni i fizički potencijal zaposlenih, kako skriveni tako i korišćeni. Dosadašnja istraživanja o načinu nastupa na tržište i suzbijanje nelojane konkurencije, karakterišu različiti nalazi. To je, vjerovatno, zato što su se saznanja o tim procesima neprestano proširivala.

Cilj rada je dokazati, da je razumevanje procesa individualnih i društvenih transformacija, koje nose temeljne promjene u načinu života organizacije, od velike važnosti, jer njihov intenzitet i obuhvatnost dosežu razmjere fundamentalnih promjena u društvu. Zato, transformacija odnosa na tržištu, pod kojom podrazumjevamo uvođenje mjera za suzbijanje nelojalne konkurencije, treba da omogući stvaranje realnih uslova za sve tržišne subjekte, odnosno da bi se ostvario projekat eventualnog „dobrog društva u budućnosti.”¹

1 Ljudski kapital definisan je kao znanje, iskustvo,

UVOD

U situaciji turbulentnosti i sve veće složenosti poslovnog okruženja dolazi do jake potrebe za aktivnim uključenjem poslovnih subjekata u kreiranje promjena, kao i za brzo prilagodboj stalno novim uvjetima. S obzirom na to da kreativnost i prilagodljivost poslovnih subjekata presudno zavisi od sposobnosti, znanja i kreativnosti, upravo ti aspekti poslovnih subjekata izbijaju u prvi plan, kada je razmatranje strateškog pristupa na tržištu u pitanju. Stoga se danas može govoriti o novim konkurentskim procesima, pravnom aspektu regulisanju tržišnih procesa, konkurenciji koja je globalna i koja je u stalnoj borbi s neizvjesnošću i promjenama.

Istraživanje konkurentskih strategija uključuje istraživače s područja mnogih nauka: psihologe, sociologe, ekonomiste, pravnike i druge.

Poredeći trend u svijetu, sa situacijom u BiH, moguće je zaključiti da u našoj zemlji ne postoji dovoljna razina poznavanja značaja mjera za suzbijanje nelojalne konkurencije, a samim tim izostaje interesovanje za otkrivanjem i eliminacijom sa tržišta svih pravnih lica koja u cilju osvajanja tržišta, primjenjuju određena sredstva, koja se mogu tretirati kao nelojalna konkurencija.

Bez mjera na suzbijanje nelojalne konkurencije, organizacije u BiH nemaju

sposobnosti, umeće kreativnosti i inovativnost pojedinca. Da

bi se iskoristilo znanje pojedinca potrebna je jednako inteligentna organizacija koja će iz svakog pojedinca izvući

najbolje i voditi ih ka određenom cilju.” http://wikipedia.org/wiki/Intelektualni_kapital.

šanse da budu uspješne na tržištu, što za posljedicu može imati nemogućnost adekvatnog upravljanja ovim resursima i neefikasno korišćenje postojećih potencijala. Mjere na suzbijanje nelojalne konkurencije, s jedne strane, omogućile bi menadžmentu precizan pristup i razvoj organizacije, a s druge strane bi investitorima i drugim stejkholderima omogućili uvid u realan potencijal i vrijednost organizacije, što je od velikog značaja u tranzicionim ekonomskim okruženjima u kojima proces privatizacije još uvek nije završen.

Za prevazilaženje naprijed navedenih izazova, neophodno je podizanje svijesti o važnosti mjera na suzbijanje nelojalne konkurencije, koje bi inicirale širu potrebu za mjerenjem i upravljanjem privrednog razvoja u BiH. Sa druge strane, neophodno je da organizacije u našoj zemlji raspoložu metodama, koje bi im omogućile mjerenje i analizu razina mjera na suzbijanje nelojalne konkurencije. I zato ovaj problem koji se javlja u savremenoj poslovnoj praksi jeste upravo i predmet ovog istraživačkog rad u kojem ćemo pokušati da teoretski i praktično ukažemo na njenu glavnu problematiku.

MJERE EKONOMSKE POLITIKE

Liberalizacija međunarodne trgovine preko trgovačkih, carinskih i tržišnih sa-veza i ekonomskih zajednica donosi novine u politikama vođenja ekonomskih poslova država. Međunarodni javni ugovori koje sklapaju države uređuju nove odnose i obaveze država, a ekonomske politike koje su prije vlade oblikovale i provodile samostalno se podvrgavaju sankcijama i međunarodno-pravnoj odgovornosti.

Primjeri za to su politika carina, zaštita domaćih preduzetnika, javnih naba-va, zaštita od uvoza putem dampinga i zaštitnih klauzula, liberalizacija unutar-njih tržišta usluga, ograničenje subvencija i kompenzacija, regulacija tehničkih standarda i kontrole kvalitete, uvjeti stranih ulaganja i dr.

Nove su tendencije normativnog oblikovanja

i specijalizacija ekonomskih politika po uzoru na zajedničke svjetske (WTO) ili regionalne standarde (EU). Normiranje ekonomskih politika traži od država ne samo nove discipline i metode vođenja ekonomskih politika već stvara i nove troškove. Posebno i novo obilježje internacionalizacije ekonomskih politika jest i stvaranje specijaliziranih institucija koje imaju zadatke i ovlasti provedbe pravnih standarda određenih ekonomskih politika. Agencija, vijeće, odbor, komisija i dr. različita su imena koja se ovisno o zakonodavnom modelu daju takvim tijelima. Radi se o tijelima koja imaju javne ovlasti, djeluju u skladu s propisima. Njihov glavni zadatak jest primjena zakona njihove nadležnosti.

Mnogi stručnjaci za međunarodne ekonomske odnose, slažu se, da se svjetska politika može najbolje razumjeti ako se usredosredi na jedan (ili više) od tri nivoa. Ova podjela, poznata kao nivo analize, razlikuje: (1) pojedince, (2) države ili druge nedržavne globalne činioce i (3) cijeli globalni sistem.²

Shodno tome, može se postaviti više pitanje. Mi ćemo se ovdje ograničiti na sljedeća dva pitanja:

1. Je li time delegirana odgovornost vođenja ekonomske politike na po-sebna tijela i pravne standarde?
2. Je li time umanjena odgovornost vlade za rezultate ekonomske politike?

Pitanja su to na koja nema jednoobraznog i općeg odgovora. Radi se o no-vinama u pravu, ali i načinu vođenja ekonomskih politika. Sigurno je tek da te okolnosti zahtijevaju nov način rada srodnih i s tim materijama odgovornih državnih resora, ministarstava, ali ne oslobađaju odgovornosti da se unutar zakonskih ograničenja i međunarodnopravnih obveza ne izaberu i provode odluke koje će voditi ostvarenju ekonomskog blagostanja.

² Časlav V. Kegli JR. i Judžin R. Viktof (2006): Svjetska politika - Trend i transformacija, Centar za studije jugoistočne Evrope, Beograd, str. 57.

POLITIKA KONKURENCIJE

Politika konkurencije obuhvata pravila čiji je cilj zaštita konkurencije između privrednih subjekata, (kako bi se međusobno takmičili i poboljšanjem konkurentnosti svojih dobara i usluga sticali povjerenje kupaca i što veći udio tržišta) od restriktivnih praksi privatnih i javnih preduzeća u cilju afirmacije dobrobiti potrošača i izbjegavanja negativnih posljedica monopola.³

Glavni cilj Evropske unije je, uspostavljanje jedinstvenog tržišta, čije će efikasno djelovanje, biti zagarantovano temeljnim slobodama državljanima zemalja EU⁴. Ovako definiran cilj, poslužio je kao osnov za pravno reguliranje nesmetanog prometa roba i kapitala.

Radi se o najrazvijenijem pristupu u ekonomskoj teoriji jednog segmenta ekonomske politike i politike blagostanja tržišnih slobodnih ekonomija. Zato su razmatranja i zaključci te oblasti ekonomske teorije paradigmatični za široko područje novih normiranih institucionaliziranih ekonomskih politika. Zajedničko obilježje za sve je da se njihovi ciljevi nerijetko isprepleću, a to znači da se ciljevi jedne politike pravno i stvarno sukobljavaju s drugim ciljevima politike. Također treba naglasiti da normiranje ekonomskih politika ima prednosti i nedostatke. Prednosti su da su zakonski utemeljene mjere ekonomske politike trajnije, predvidive i transparentne. Istodobno, pravna podloga ekonomskih politika umanjuje prilagodljivost, odgovore na nepredvidive ili nepoznate okolnosti i njihovo vođenje s obzirom na primarno nacionalne interese i tradiciju.

Posebno je obilježje politike konkurencije u odnosu prema drugim zakonom uređenim ekonomskim politikama to da se politika konkurencije kao politika optimalne strukture i odnosa na tržištu robe i usluga

razvila iz pravne regulacije.

Prvi ekonomsko-politički odgovor na štetno djelovanje monopola dolazi u obliku Shermanova zakona 1890. u SAD-u⁵. Šermanov zakon predviđa, apsolutnu zabranu kolektivnog i individualnog monopolisanja.⁶ Za Europu vrlo rano, već 1923. godine, u Njemačkoj se donosi prvi propis o ograničenju kartela, ali se pokazuje kao neuspješan pokušaj kontrole sporazumijevanja o cijenama, a zatim se tek 1957.⁷ godine oblikuje zakon koji i danas uređuje i sva ostale oblike ograničenja konkurencije. U Velikoj Britaniji prva regulacija donosi se 1948., a djelatna primjena počinje tek 1957. Francuska pod pritiskom koji dolazi iz SAD-a prve djelatne zakone primjenjuje od 1953.

Sa razvojem evropske integracije, razvijala se i konkurencijska politika, kao njen centralni dio. Vrijedi pomenuti i godišnji izvještaj Komisije za konkurencijsku politiku iz 1993. godine, u kojem je poseban značaj dat vezi između konkurencijske i industrijske politike. Ovo je objašnjeno time, da konkurencija jača alokaciju resursa i stimuliše istraživanje, razvoj, inovacije i investicije. Ona je mehanizam usmjeravanja kapitala u sektore u razvoju. Ovo je potkrijepljeno i ulogom konkurencije u stvaranju jedinstvenog tržišta i jačanju industrijske politike.⁸

Uvođenje zakonodavstva, uređuje konkurenciju više od pomne izrade prijedloga i uspostave provedbenih institucija. Široko područje koje uređuju pravni izvori konkurencije isprepleće se s mnogim važnim komplementarnim pravnim i ekonomskim pitanjima, pravnim područjima i institutima. Primjeri se nalaze u pravnom području i konstituiranju

5 Miladinović Zoran (2002): Nelojalna konkurencija i monopolističko ponašanje, Naučni časopis "Pravo - teorija i praksa" br. 3/2002, str. 30.

6 Marković - Bajalović Tijana (2000): Tržišna moć preduzeća i antimonopolsko pravo, Naučni časopis "Pravo - teorija i praksa" br. 2/2000, str. 28

7 Verordnung gegen Mißbrauch wirtschaftlicher Machtstellungen vom 2. November 1923.

8 D. Jonson, C. Turner (2000): European Business, Routledge, London, str. 82.

3 Priručnik o pravu konkurencije, Wolf Theiss, oktobar, 2012.

4 Miroslav Džidić (2010); Gospodarska društva, pravni položaj gospodarskih subjekata, Pravni fakultet, Sveučilišta u Mostaru.

ekonomskih sloboda, liberalizaciji domaće i inozemne trgovine roba i usluga, stranim investicijama, konkurentnosti, kontroli i regulaciji javnih usluga i poduzeća (prirodni monopoli). Dopunski, uza sve navedeno, ovi aspekti trebaju biti povezani s modelima novih politika kao što su: politika konkurencije, politika zaštite potrošača, politika subvencija, politika uvoza i izvoza, politika smanjenja i kontrole troškova poslovanja te politika u svezi s javnim nabavama.

Navedeno se da, sagledati iz "Amsterdamske povelje, koja je stupija na snagu 1999 godine, koja je potvrdila principe slobodne konkurencije i usluga od opšteg interesa. Iste godine usvojena su i pravila regulacije, kao dio antimonopolske regulacije i jačanja zajedničke konkurentske kulture u EU. Ova reforma, usmjerena je na pojednostavljivanje pravila i regulatornog tereta za kompanije, posebno one koje nemaju značajnu tržišnu poziciju. Istovremeno, osigurava se efikasnija kontrola sporazuma među kompanijama sa značajnom pozicijom na tržištu. U cilju osposobljavanja kompanija da odgovore zahtjevima pojačane konkurencije i brzine tehnološkog napretka, revidirane su i tzv. block exemption regulative za "Pregled Fuzija 2000", uspostavljena je i pojednostavljena procedura za određene vrste pravila, definisana ograničenja za sve oblike državne pomoći".⁹ U širem smislu, ono što povezuje različite pravne i ekonomske vrijednosti jest politika ekonomskog blagostanja, ali su potrebna i pobliža mjerila povezivanja. "Jedan od mogućih zajedničkih nazivnika spomenutim varijacijama jest slobodan pristup tržištu što zahtijeva jasno elaboriran i usvojen koncept zakonodavne i javne politike, s obzirom na uvjete ulaznih zapreka, što povisuje troškove i služi drugim partikularnim interesima".¹⁰

9 Hadžiahmetović Azra (2005): Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, str.188.

10 Miroslav Džidić (2010); Gospodarska društva, pravni položaj gospodarskih subjekata, Pravni fakultet, Sveučilišta u Mostaru.

POLITIKA KONKURENCIJE

Politika konkurencije EU nikada nije učinila eksplicitan izbor između dviju opcija politike konkurencije, već je elaborirala specifičan sistem mjera u evropskoj pravnoj tradiciji i stavila ih u funkciju, tako što je postavila zajedničko unutarnje tržište i različite socijalne i etičke vrijednosti tržišta. Politika konkurencije jedan je od temeljnih elemenata unutrašnjeg tržišta EU i rezultat je shvatanja da se ekonomski tokovi moraju temeljiti i na principima tržišne ekonomije i slobodne i fer konkurencije.

Konkurencija se može posmatrati kao osnovni mehanizam tržišne ekonomije putem kojeg ona ostvaruje ravnotežu. Sučeljavanjem ponude (proizvođači, trgovci) i potražnje (posrednici i krajnji potrošači) formira se tržišna cijena za određeni proizvod ili uslugu uz istovremeno maksimiziranje individualnih interesa. Na taj način tržište se uvodi u stanje ekonomske efikasnosti, pri čemu konkurencija djeluje kao regulator ovog cjelokupnog procesa. Stoga se može reći da je cilj politike konkurencije s jedne strane efikasna zaštita potrošača, te s druge strane jačanje poslovne konkurencije na unutrašnjem tržištu.

Politika konkurencije u EU pokriva najznačajnije oblasti i to zabranjene sporazume, zlouporabu preovlađujućeg položaja na tržištu, kontrolu koncentracija i državnu pomoć.

Jedan od temeljnih ciljeva i zadataka EU je zaštita zdravlja i sigurnosti potrošača, te zaštita njihovih ekonomskih interesa, informiranje, obrazovanje i efikasno organiziranje potrošača. Strategijom politike potrošača zacrtana su tri ključna cilja politike zaštite potrošača u EU:

1. visok nivo zaštite potrošača, koji podrazumijeva harmoniziranje propisa ne samo u oblasti sigurnosti proizvoda i usluga, nego i u oblasti zaštite ekonomskih i pravnih interesa potrošača,
2. efikasna primjena propisa o zaštiti potrošača, čime se postiže jedinstvena zaštita potrošača na cijelom teritoriju

- EU, a prioritet u tom smislu je razvijanje administrativne
3. suradnje između država članica,
 4. sudjelovanje potrošačkih organizacija u kreiranju politika EU.

Prioritetne aktivnosti u oblasti sigurnosti proizvoda i usluga uključuju implementaciju Direktive o općoj sigurnosti proizvoda i odgovarajuće inicijative u oblasti usluga.

Legislativa o zaštiti ekonomskih interesa potrošača u EU obuhvata: nekorektnu trgovačku praksu, obmanjujuće i komparativno reklamiranje, označavanje cijena, ugovore zaključene van poslovnih prostorija, poslove ugovaranja na daljinu, potrošačke kredite, turističke paket-aranžmane, stjecanje prava na korištenje nepokretne imovine u određenom vremenskom periodu, nepravične uvjete u potrošačkim ugovorima, prodaju robe široke potrošnje i popratne garancije, sudske naloge za zaštitu potrošača.

Iako je primjena evropskoga prava konkurencije prošla različite etape strožih i liberalnijih odluka, politika konkurencije nije izričito objavljena, osim načelnih normativnih ideja. Prevladava ipak nastojanje da se održi ravnoteža između izbora slobode konkurencije i zahtjeva efikasnosti koji potiču ekonomiju blagostanja i ostvarivanja ciljeva zajednice. Pa ipak nakon Van Miertova angažmana u Komisiji i s obzirom na postupke dosadašnje opće uprave, za konkurenciju pod vodstvom Marija Montija prevladavala je realistična socijalno demokratska politika konkurencije.¹¹ Ovo je na prvome mjestu reflektirano kroz zakonodavstvo, povećan broj slučajeva i dokumenata koji sadržavaju politike te nastavljen ozbiljan proces protiv Microsofta na europskom tržištu.

Potrebe prakse, naročito privredno -

11 Zelena knjiga o vertikalnim ograničenjima u politici konkurencije EZ-a, 1997., Bijela knjiga o modernizaciji pravila kojima se primjenjuju čl. 85. i 86. Ugovora EZ-a, 1999/C, 132/01, Smjernice o vertikalnim ograničenjima. 2000/C 291/01, Smjernice o primjenjivosti čl. 81. Ugovora EZ-a na horizontalne sporazume o suradnji, 2001/C 3/02.

poslovne, brzo se mijenjaju pod uticajem različitih faktora (državni intervencionizam, finansijsko tržište, nadnacionalne asocijacije), a naročito pod uticajem naglog tehničkog razvojakojidonosinovenaičinekomuniciranja i nove sadržaje građanskopravnih odnosa. Sve to govori u prilog stanovištu, da se prilikom izbora pojedinih rješenja kao posljedice, ove ili one teorije, mora voditi računa o potrebama praktičnog života, jer je i kodeks, kao i svaki drugi zakon, donosi radi tog realnog i što kvalitetnijeg i humanijeg života, a ne zadovoljenja neke teorije koja ne odgovara tim zahtjevima. Otuda je potrebno učiniti zajednički napor i oživotvorenja u praktičnom svijetu, doprinose ostvarivanju očekivanih rezultata.¹²

Empirijski dokazi više od deset godina postojanja uređenja grupnih iznimaka očito su dostatni u korist efikasnosti velikih distribucijskih mreža i mreža franšiza, bez obzira na mogućnosti i cijene pristupa tržištu te poduzetničke tržišne slobode od nezavisnih posrednika. Ekonomski racionalna proizvodnja zahtijeva proizvodnju onog obima, koji omogućava da udio fiksnih troškova u cijeni jedinice proizvoda budesrazmjerno najmanji. Na taj način u dugom razdoblju ekonomije velikih serija, monopol može dugoročno postići i sniženje cijena.¹³

Čak i više od toga, načelni izbori politika konkurencije mogu i moraju biti dopunjeni analizama stvarnog stanja na tržištu i učincima primjene pravnih zaštitna u određenom prostoru i vremenu. Opća uprava za konkurenciju EU proizvela je više takvih koji su upozorili na potrebe i prikladne instrumente promjena u pravu i politici konkurencije.

12 Slobodan Perović (2012): Novi razvoj u oblasti građanskog prava u zemljama jugoistočne Evrope, Forum za građansko pravo za jugoistočnu Evropu, Sout East European Law School, Skoplje.

13 Pribičević Đorđe (2012): Teorija tržišta i cijena, Zagreb.

POLITIKA KONKURENCIJE U ZEMLJAMA U TRANZICIJI

Da bi se formirala pouzdana i primjenjiva polazišna točka za politiku konkurencije u zemljama u tranziciji, sadržaj i svrha takve politike moraju biti definirani kao i veze s pravom konkurencije.

Politika konkurencije razumijeva vladine mjere koje izravno utječu na ponašanje poduzetnika i struktura tržišta, a to su:

1. politike koje jačaju konkurenciju na lokalnim i nacionalnim tržištima, kao što su liberalizirana trgovinska politika, olakšavanje stranih investicija i zahtjeva s naslova stranoga vlasništva te ekonomska deregulacija,
2. pravo konkurencije dizajnirano kako bi poduzetnici spriječili antikonkurencijske poslovne prakse, kao i nepotrebne intervencije vlade,
3. mjere koje nastoje uspostaviti tržišnu strukturu koja je najpovoljnija za ostvarenje politike ekonomskog blagostanja¹⁴.

Izravni ciljevi politike konkurencije jesu stvaranje konkurentnog poretka, napuštanje zapreka poslovanju, bez obzira na njihovo podrijetlo, koje može biti strano, domaće, privatno ili javno, poslovne prakse ili regulativu koju utvrđuje javno tijelo. U tržišnim gospodarstvima vlade imaju odgovornost da osiguraju slobodnu konkurenciju zato što bez vladine intervencije tržišta teže monopolizacijama i time ugrožavaju ostvarenje blagostanja i drugih ciljeva ekonomske politike, npr. politiku cijena, sigurnost i dostatnost opskrbe, istraživanje i razvoj, slobodno poduzetništvo i dr. Navedeni ciljevi ekonomske i industrijske politike povijesno i empirijski ostvarivali su se različitim sredstvima.

Čiste ekonomske mjere, kao što je to trgovinska liberalizacija, privatizacija, carinska politika, dokazale su se uspješnim u poslijeratnom Japanu, Koreji i ostalim

¹⁴ Marković - Bajalović Dijana (2000): Tržišna moć preduzeća i antimonopolsko pravo, Beograd, str. 16

istočnoazijskim gospodarstvima, ali su pokazale i njihov ograničen dođmašaj. Naime, štiteći "nacionalne šampione" kao efikasne monopoliste, biva se nagrađen samo tako dugo koliko se oni mogu uspješno natjecati na međunarodnim tržištima te to ponovno implicira konkurencijsku, a ne protekcionističku okolinu.¹⁵

Druga sredstva promoviranja konkurencije sastoje se u usvajanju i provedbi sustava prava o konkurenciji i prateće politike konkurencije. Ovdje se radi o višim transakcijskim troškovima te metodologiji i dugotrajnom procesu. Tranzicijske zemlje nisu imale vremena i prostora za takve pothvate mjerljivih rezultata. Nakon pada državnih ekonomija komunističkih političkih sustava, započelo se strategijom velikog praska "instaliranja" tržišnih ekonomija. Zakonodavstvo konkurencije i institucije tržišta bili su uključeni, iako ih međunarodne finansijske institucije nisu bezuvjetno podupirale. Sumnje o tome kako i kada rješavati pitanja konkurencije postojale su i prije i razvijena tržišna gospodarstva posvetila su im dosta vremena i truda. Iz tog bogatoga iskustva došle su sugestije da ih se uzme u razmatranje barem kao tranzicijske mjere neke prijelazne mjere državne intervencije na tržištu, kako bi se sačuvalo vrijeme i resursi za trenutak kada će se moći potpuno osloniti na pravo i institucije konkurencije.¹⁶

Takva razmatranja o "tranzicijskim mjerama tranzicije" nisu dobila opću potporu niti su se razvijala. Zemlje u tranziciji u kratko su vrijeme usvojile potpuno nov niz pravnih sustava, uključujući čitav niz instrumenata prava konkurencije, koji su modelirani

¹⁵ Interesne skupine lobiraju za, i često su pripremljene platiti za zaštitu. Političke stranke ili individualci na moćnim položajima nekada mogu zamijeniti takvu zaštitu za doprinose svojim kampanjama od specijalnih interesnih skupina, Competition policy in a global economy... str. 9..

¹⁶ Millet, K., Lamey, L. & Van den Bergh, B. (2012); Avoiding negative vs. achieving positive outcomes in hard and prosperous economic times, Organizational Behavior and Human Decision Processes, 117 (2), 275-284.

sukladno standardiziranom modelu prava konkurencije EU. Zakoni o konkurenciji bili su sagledavani kao "instrumenti radi akceleracije transformacijskih procesa".

Ostaje otvoreno pitanje kako postupiti u individualnom slučaju na svakom nacionalnom tržištu te kako postići konsenzus u donošenju odluka glede sektora deregulacije, izlaganja konkurenciji, koga i koliko štiti, a koje poduzetnike ili gospodarska područja štiti. Izbori politika trebat će uzeti u obzir socijalne posljedice (nezaposlenost) i odluke i mjere koje donosi tijelo nadležno za konkurenciju. Praksa je pokazala da ti u osnovi ipak upravni i stručni organi nisu dovoljno utjecajni da bi mogli zamijeniti ili nadglasati konfliktne izbore političkih preferencija između zaštite konkurencije i zaštite nacionalnih favorita.

CILJEVI POLITIKE KONKURENCIJE

Efikasna primjena prava konkurencije poduprta s jasnom politikom vlade glede politike konkurencije, pretpostavljano vodi do "perfektno konkurencije", koja vodi do ekonomskoga blagostanja. Kako bi se postigla, preciznije se težilo perfektnoj konkurenciji, pravni i stvarni okviri tržišta nacionalnih ekonomija treba ju zadovoljiti ove zahtjeve:

1. broj poduzetnika, odnosno poduzeća na tržištu nelimitirano je velik
2. poduzetnici mogu biti mali po veličini i ekonomskoj moći
3. ali nijedan od njih glede svoje veličine i moći ne može drugima ukinuti konkurenciju
4. brzina i mogućnost prilagodbi tržištu su zamjetne
5. troškovi pristupa tržištu manji su od troškova osnivanja poduzeća

Tržišta su transparentna, što znači da su podatci o uvjetima na tržištu i promjenama dostupni i pouzdani, što omogućuje prikladno ponašanje.¹⁷

17 Milenković Dara (1996): Monopolističko ponašanje, Pravo i privreda br. 5-8/1996, str. 319.

Zaštita potrošača koja im pruža dovoljne količine roba i usluga po razumnim cijenama s tendencijom snižavanja racionalne investicije kroz najbolju alokaciju resursa i snižavanje proizvodnih troškova (alokativna efikasnost, produktivna efikasnost) - kontrola monopolističkog ponašanja kako bi se spriječila magnituda gužbitaka blagostanja pod monopolima (alokativne neefikasnosti, rent-see-king - traženje renti, i tehničke neefikasnosti).¹⁸

Takva ekonomija nije konkurentna na međunarodnim tržištima i zalaže se (lobira) za zaštitu carinama, subvencijama i ekskluzivnim pravima dioba tržišta, koje vode daljnjim monopolizacijama. Perspektive blagostanja u takvom scenariju vrlo su problematične.

Navedena nabranja ciljeva prava konkurencije nisu potpuna, ali su dovoljna da upute na zaključak da se ne mogu ostvariti neutralnim djelovanjem primjene prava konkurencije nadležnih tijela njihove provedbe. Bez komplementarnih politika regulacije konkurencije i usklađivanja drugih ekonomskih politika s politikom tržišta niti ostvarivanje ciljeva prava kao dugoročnog pothvata nije moguće. Asimetrija u informacijama između tijela konkurencije i ostalih tijela uprave i resora odgovornih za vođenje ekonomske politike je tolika da one-mogućava i normalnu kooperaciju, a kamoli sinergijsko djelovanje. Usporedna analiza u nekim tranzicijskim zemljama pokazuje različite stupnjeve razvoja provedbe prava konkurencije. Tipično je da su one u početku djelovanja imale veći stupanj neovisnosti djelovanja. Razvojem djelovanja i brojnošću odluka otkrivale su se njihove stvarne zadaće i mogućnosti, a tada su se smanjivala njihova proračunska sredstva, neovisnost i inicijalno bezuvjetna potpora, katkad je to bilo i na dramatičan način.¹⁹ Nije nevažno u tom procesu i djelovanje posebnih interesa i lobista za ukidanje svakog nadzora

18 Competition policy in a Global economy, IBRD/World Bank, Washington 1998-, str. 9. - 11.

19 Besarović Vesna(2013): Intelektualna prava, industrijska svojina i autorsko pravo, Beograd.

organiziranih i slobodnih tržišta. Stabilnost djelovanja tržišnih institucija uvjet je ostvarenja i svih pogodnosti slobodnih tržišta i gospodarstava. U pitanjima prava konkurencije, osobito u tranzicijskim zemljama, pokazuje se da je i stabilnost i jasnoća politike konkurencije komplementarna pravu i uvjet njegove pravilne i djelotvorne provedbe.

IZBORI POLITIKE KONKURENCIJE

Da bi se moglo predložiti i realistično procijeniti mogućnosti provođenja politike konkurencije u tranzicijskim zemljama, potrebno je uzeti ti obzir oba aspekta koja se odnose na socijalno okruženje i uvjete koji vladaju na tržištu. Uz ovo mora se poduzeti i logička, a ne samo tehnička harmonizacija postupaka. Ne postoje jeftini i jednostavni modeli izbora između relativno širokih smjerova kreiranja politike konkurencije kao što su:

1. načelo efikasnosti čikaške škole nasuprot realističnoj socijalnoj politici konkurencije
2. prijelazne vladine mjere nasuprot mjerama provedbe zakonodavnog sustava konkurencije
3. provedba prava konkurencije nasuprot mjerama slobodnog uvoza, konkurencija iz uvoza²⁰.

Svaka od navedenih metoda provedbe politike konkurencije jest empirijski testirana i prepoznata kao korisna u određenom vremenu i prostoru. Međutim, pitanje je kako donijeti odluku i kojim idejama ili mjerama dati prednost u definiranoj tranzicijskoj ekonomiji? Tko je taj i na koji će način on moći donijeti odluku glede takvih izbora te tko će se moći obvezati i provesti određenu odluku? Ako se poduzmu postupci pregovaranja kako bi se postigao kolektivni izbor, odnosno konsenzus, što bi se moglo sugerirati, akademski govoreći, tko je taj i na koji način će mu se omogućiti da inicira

²⁰ Trifković Miloš (2012): Nelojalna konkurencija, Sarajevo, str. 59.

pregovaranje i pozove aktualne i relevantne mjerodavne činbenike u distribuciji moći i blagostanja.

Sustav propisa o konkurenciji sam po sebi ne nudi dovoljno jasan izbor normi za svaku zabranu koju bi mogao anticipirati izbor politike konkurencije. Postoje zakonodavni modeli koji izabiru više ili manje grupne iznimke, šire zabrane per se, kaznene ili samo novčane kazne.

Kao jedan od modela, kojim se ograničava konkurencije, može nam poslužiti i Shermanov zakon²¹.

Tijela državne vlasti u obliku agencija posjeduju najvišu razinu znanja i uvjerenja o pravu i politici konkurencije te struktura i ponašanja na tržištu za koje su nadležni. Njihov im položaj i ovlasti, međutim, ne dopuštaju da iniciraju i postignu tako sveobuhvatnu i skupu transakciju usvajanja nacionalnoga programa politike konkurencije koji bi bio usklađen sa svim realnim činbenicima ekonomske i političke moći.

OPĆE PRAVILO O ZABRANI NELOJALNE KONKURENCIJE

Ograničenje trgovine zabranjeno člankom 8. EZ-a opisano je u općem pravilu koje glasi: Svi sporazumi među preduzećima, odluke udruženja preduzeća i dogovorna praksa koja može djelovati na razmjenu među državama članicama, čiji su cilj ili posljedice sprječavanja ili narušavanja konkurencije unutar zajedničkog tržišta, zabranjeni su kao nespojivi sa zajedničkim tržištem, a osobito oni koji onemogućavaju ulazak novih preduzeća na tržište.

Cilj je ovog kriterija ocijeniti primjerenost korektivnih mjera koje je u skladu s pravom tržišnog natjecanja moguće nametnuti kako bi se uklonili uočeni učestali nedostaci na tržištu, posebno s obzirom na to da se prethodnim (ex ante) regulatornim obvezama mogu djelotvorno spriječiti povrede prava tržišnog natjecanja.

²¹ Shermanbill, 14 /VIL iz 1890 godine.

natjecanja vjerojatno neće biti dovoljne kada su zahtjevi za usklađenost intervencije za uklanjanje trajnih nedostataka na tržištu pretjerani ili kada je neophodna učestala i/ili pravovremena intervencija. Prema tome, prethodna (ex ante) regulacija trebala bi se smatrati primjerenom nadopunom prava tržišnog natjecanja kada se samo tim pravom ne mogu na odgovarajući način ukloniti utvrđeni trajni nedostaci na tržištu.²²

Svrha općeg pravila je da se njegovom primjenom obuhvati i spriječi svaka praksa koja ograničava konkurenciju, neovisno o tome radi li se o pismenom ugovoru ili ponašanjima koja poslovnoj praksi u trenutku reguliranja nije bila poznata ili uopće nije postojala. Općim pravilom načelno se uređuju uvjeti i kriteriji njegove primjene.

Međutim, zabrane općeg pravila izravno se primjenjuju, te je u dugogodišnjoj sudskoj praksi njegov sadržaj obogaćen pravnim standardima koji pobliže određuju njegov sadržaj, dakle i pouzdan način njegova tumačenja.

ZAKLJUČAK

Oslanjajući se na primjere iz prakse, ovaj rad analizirao je mjere na suzbijanju neloyalne konkurencije i način procjene kojeg moraju primijeniti sudovi i relevantni državni organi zaduženi za regulaciju tržišta. Pitanje koje je od iznimnog interesa, kako za potrošače, tako i za učesnike na tržištu, za deteljnu analizu i konačnu procjenu, ipak zahtijeva puno više prostora i vremena. Takođe, budući da je ovo oblast koju pokriva nekoliko naučnih disciplina, sa čisto mikroekonomskog stajališta, teško je obuhvatiti sve aspekte ovog pitanja. Osim toga, globalizacijski procesi u mnogome opredjeljuju kriterije i osnovno pitanje – gdje prestaje dobra poslovna praksa i zdrava konkurencija, a počinje nefer monopolsko ponašanje koje vremenom dobija nove dimenzije tako da će se novi slučajevi uvijek odvijati u novim

²² Direktivu 2002/21/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 7. ožujka 2002.

okolnostima u kojima će odluka ovisiti o različitim i promjenljivim činiocima.

Sa stanovišta mikroekonomije potrošačkog budžeta i njegove mogućnosti odabira, dilema o ukupnoj korisnosti, odnosno između nižih cijena kao takvih i više cijene koja podrazumijeva društvenu odgovornost preduzeća, biće jedna strana medalje. Sa druge strane naći će se dilema države između ograničavanja monopolista i podsticaja razvoja zdrave konkurencije sa jedne, i pozitivnih efekata ekonomije obima do koje se dolazi samo sa povećavanjem tržišnog udjela potencijalnih monopolista. Ipak želja za ekstra profitom i što većim tržišnim udjelom uz što manje troškove uvijek će ostati osnovna odrednica svakog preduzeća u tržišnoj utakmici.

Osnovni zaključci su da je savršena konkurencija stanje gdje su proizvođači prihvatili cijena (price taker-i), jer ih ima previše da bi pojedinačnom promjenom cijena uticali na tržišnu cijenu. Osim toga, prihod za preduzeća koja posluju u ovim uslovima u dugom roku je nula. Još jedna bitna karakteristika jeste da je tržište savršene konkurencije otvoreno, dakle moguć je slobodan ulazak ili izlazak iz grane.

Što se tiče ekonomske opravdanosti ovog tržišnog stanja, tržište potpune konkurencije može postići efikasnost ali ne i pravednu raspodjelu koja bi bila u skladu s etičkim postulatima društva. Usljed toga se javlja dvojba: EFIKASNOST ILI PRAVEDNOST? Dvojba je ne samo ekonomska već i pravna, politička i etička pa je sama ekonomija ne može razriješiti.

Kao globalni zaključak, možemo konkluzirati da je antimonopolska politika u svijetu pokazala da je moguće boriti se protiv monopola koji idu na štetu potrošačima, ukoliko se pokaže volja i zalaganje institucija, te na taj način zaštititi konačan potrošač, kao konzument roba i usluga.

Jedan od ciljeva ovog rada je da se predloži model koji će doprinijeti jačanju konkurentnosti bosanskohercegovačkih preduzeća, kako na domaćem tako i na međunarodnom tržištu, posebno tržištu EU.

Na osnovu rezultata provedenog istraživanja i zaključaka o nivou razvijenosti poslovnog ambijenta u BiH i institucionalne potpore poslovnom sektoru, konstatovali smo da postojeći koncept nije u mogućnosti da pruži adekvatnu potporu bh preduzećima, te da ga treba unaprijediti i nadograditi.

LITERATURA

- [1] Rizvanović Edin; Državna pomoć u zemljama Evropske unije, iskustva za Bosnu i Hercegovinu, štamparija Fojnica, Fojnica 2005
- [2] Ch. Jessel Holst/G. Galev, Potrošačko ugovorno pravo Evropske unije, Beograd, 2010.
- [3] N. Visković, Država i pravo, Studentska štamparija Univerziteta Sarajevo, 1996.
- [4] Subotić/Konstantinović, Uvod u međunarodno privredno pravo, Beograd, 1999.
- [5] Vilus, Komentar Konvencije UN-a o međunarodnoj prodaji robe
- [6] Vesna Crnić-Grotić, Pravo međunarodnih ugovora, Rijeka (2002);
- [7] Dervišević, F.: Projektni menadžment i poduzetništvo, Univerzitet u Bihaću - Ekonomski fakultet, 2012
- [8] Lovreta, S., Janičijević, N., Petković, G.: Prodaja i menadžment prodaje, Savremena administracija, Beograd, 2001
- [9] Kotler, P., Keller, K.: Marketing Menadžment, Data status, Beograd 2006
- [10] Kesić, T.: Ponašanje potrošača, Opinio, Zagreb, 2006
- [11] Zlatko Damjanović: Psihologija prodaje na osnovu zapadnih učenja, Beograd 2014.
- [12] Kurtović Halid: Ekonomske osnove države i prava, Sarajevo 2010
- [13] Bajraktarević Jasna: Poslovno ponašanje u administraciji, Sarajevo 2005
- [14] Bajraktarević Jasna : Tehnike rješavanja stresnih situacija, Sarajevo 2006
- [15] Zlatan Meškić, Nepravda odredbi potrošačkog ugovora o kreditu sa promjenjivom kamatnom stopom, Nova Pravna Revija, Časopis za domaće, njemačko i evropsko pravo, br.1-2/2010, decembar 2010, str. 43-45
- [16] Zlatan Meškić, Novine u procesnopravnoj zaštiti potrošača u prekograničnim sporovima u Evropskoj uniji, Zbornik radova br. 70, Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, 2015
- [17] Džafić Z., „Mikroekonomija“, OFF-SET, Tuzla, 2009.
- [18] Taboroši, Svetislav (2003): Antimonopolski propisi, Pravni život br. 11/2003, str. 294
- [19] Vladimir Grbić (2005); Ekonomija Evropske unije, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd
- [20] Milenković Dara (1996): Monopolističko ponašanje, Pravo i privreda br. 5-8/1996
- [21] Trifković Miloš (2012): Nelojalna konkurencija, Sarajevo, str. 59
- [22] Shermanbill, 14 /VIL iz 1890 godine
- [23] Azra Hadžiahmetović (2007): Ekonomska politika EU, Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu
- [24] Kurtović, S., Hadžović, M., (2007): Principi međunarodne ekonomije, Print grafos, Beograd
- [25] Halid Kurtović i Kadrija Hodžić (2010); Ekonomske osnove države i prava, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici
- [26] Halid Kurtović i Kadrija Hodžić (2026): Pravo u ekonomiji. Pravni fakultet Univerziteta u Zenici
- [27] Semiha Repak i dr. (2017): Osnove ekonomske nauke, Fakultet za menadžment i poslovnu ekonomiju Univerziteta u Travniku
- [28] Branko Morait: Sloboda ugovaranja i pravo konkurencije u savremenoj sudskoj praksi, preuzeto sa: <http://www.pravosudje.ba>
- [29] Domazet Anto i Čaušević Fikret (2007): konkurentnost i izvozni potencijali metalnog sektora Bosne i Hercegovine, Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
- [30] Umihanić, B., Kurtić, A. (2010), Primjena EU Povelje za mala i srednja preduzeća u Tuzlanskom kantonu u 2009.godini – Indeks politike malih i srednjih preduzeća